

जाहिरातींचे दर.

सालील पत्त्यावर चौकशी

करावी.

व्यवस्थापक, अर्थ,

'दुर्गाधिवास', पुणे २.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी

रु. ४.

(टपाल हंडिल माफ)

किरकोळ अंकास

एक आणा.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिलीय अर्थशास्त्र.

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे.

वर्ष २

पुणे, बुधवार, तारीख १९ फेब्रुवारी, १९३६.

अंक ८

वेस्टर्न इंडिया

लाइफ इन्शुरन्स कंपनी लिमिटेड.

स्थापना स. १९१३

मुख्य कचेरी—सातारा

संपूर्ण स्वदेशी, अत्यंत सुट्ट, माफक हप्त्याची,
पहिली आणि पहिल्या प्रतीची विमा कंपनी.

बोनस

त्रैवार्षिक
दर हजारी

एकूण चालू काम

एकूण जिंदगी

लाइफ फंड

हयातींतील रु. ६०

हयातीनंतरचे रु. ७५

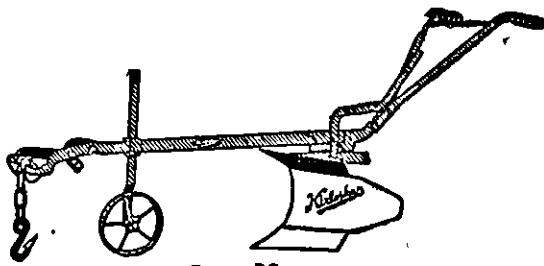
२,५०,१५,०८२ रुपये

६१,६९,१६९ ,,

५०,९९,४३९ ,,

एजन्सी आणि इतर माहितीसाठी पत्रव्यवहार करा.

मॅनेजर.

किलोस्कर

लोखंडी नांगर

आज ३,००,००० वर शेतकरी पूर्ण संतोषाने
वापरीत आहेत.किलोस्कर नांगरांच्या निरनिगड्या २६ नमुन्यांची संविन्तर
माहिती असलेला कॅटलॉग ताबडतोब मागवा.

किलोस्कर बंधु, लि., किलोस्करवाडी (सं. ओंध)

एजंटः—केळकर बंधु, पुणे—नाशिक

दत्तात्रय नारायण हेजीब

किराणा व सुक्या मेव्याचे व्यापारी

आमचेकडे आंबेपोळी, फणसपोळी, खारा पिस्ता
वगैरे

सुका मेवा मिळेल.

रे-मार्केटजवळ, २० शुक्रवार पेठ, पुणे २.

पुणे येथील सर्वांत जुनी व वेळेवर कामे करणारी

टेलरिंग फर्म

पाटसकर आणि कंपनी

४८ निहाल पेठ, पुणे शहर.

सर्व प्रकारचे देशी व विलायती कापडाचे व
तयार कपड्यांचे व्यापारीआमचेकडे—खिया, पुरुष व मुल्ले यांचे सर्व प्रकारचे फॅशनेबल
कपडे ऑर्डरप्रमाणे नेमिलेल्या वेळां तयार करून मिळतील. घरी
येऊन मेझमेंट घेतले जाईल व कपडे घरापोच मिळतील.

विविध माहिती

इंपीरिअल बँक ऑफ इंडिआचा नफा

गेल्या डिसेंबर अखेर पुऱ्या झालेल्या सहामाहीत इंपीरिअल बँक ऑफ इंडिआस सुमारे ३६.३ लक्ष रुपये निवळ नफा झाला. पूर्वीच्या व त्याच्या पूर्वीच्या सालांचा त्याच सहामाहीत झालेला नफा अनुक्रमे करून ४४.३ लाखा आणि ४१.३ लाखा रुपये इतका होता.

ट्रेझरी बिलांची विक्री बंद

चालू महिन्याच्या प्रारंभापासून हिंदुस्थानसरकारच्या ट्रेझरी बिलांची जाहीर विक्री तात्पुरती बंद ठेवण्यांत आली आहे. सरकारच्या खर्चास खेळता पैसा लागतो, त्याचा पुरवठा भरपूर असल्यामुळे ह्या मार्गाने लोकांकडून अल्प मुदतीची कर्जे काढण्याची आवश्यकता तूर्त वाटत नाही, हें सदरहु विक्रीबंदीचें कारण आहे, हें उघड आहे.

चालू सालच्या बजेटातील वाढाव्याची वांटणी कशी होणार?

चालू सालच्या हिंदुस्थान सरकारच्या जमाखर्चात अंदाजाच्या मानाने ३१४ कोटी रुपयांचा वाढावा येईल अशी कल्पना आहे. ह्या पैशाची खेरात कशी होणार ह्या संबधाने लोकांचे तर्क चालू आहेत.

हिंदी रेल्वे-बजेटांत तूट

मध्यवर्ती कायदेमंडळास सादर करण्यांत आलेल्या रेल्वे-बजेटांत चालू साली २३ कोटी रुपये व येत्या वर्षी ३३ कोटी रुपये इतकी तूट येईल असा अंदाज जाहीर करण्यांत आला.

बकास सुटी

शुक्रवार, ता. २१ फेब्रुवारी रोजी महाशिवरात्रीनिमित्त बँका बंद रहातील.

विमा-एजंटची कारवाई

आगीच्या विम्याचें काम करणाऱ्या एका अमेरिकेतील विमा एजंटाने काम मिळविण्यासाठी योजिलेल्या अजब युक्तीची माहिती प्रसिद्ध झाली आहे. आपल्या मोटारीमध्ये तो नेहेमी जाडिरात्रीच्या मोठमोठ्या पाट्या बाळगीत असे. शहरांतील आगीच्या बंबावरील अधिकाऱ्यांशी संगनमत करून आगीची बातमी तो टेलिफोन-वरून ताबडतोब मिळवी. आग पहावयास येणाऱ्या लोकांत परिणामकारक रीतीने विमा प्रसार करण्याची हीच वेळ आहे, हें ओळखून, हा एजंट आग लागलेल्या घराजवळ आपल्या पाट्या नेऊन लावीत असे. हजारों लोकांच्या नजरेखालून ह्या पाट्या जात असल्याने व जाहिरात देण्यास वेळ उत्तम शोधून काढल्याने हा विमा एजंट चांगले काम मिळवू शकला.

हिंदी रेल्वेजचे उत्पन्न वाढवण्याच्या योजना

अलीकडे हिंदी रेल्वेजचे उत्पन्न घटले असून त्या तोड्यांत चालल्या आहेत. मध्यवर्ती सरकारच्या तिजोरीस प्रतिवर्षी रेल्वेजच्या उत्पन्नांत सुमारे ५ कोटी रुपये मिळावयाचे ते तर मिळत नाहीतच आणि ह्या रीतीने कर देणाऱ्या जनतेचे नुकसान होतें आणि त्याशिवाय, सुद्ध रेल्वेजच्या जमाखर्चाचा हि मेळ बसत नाही. ह्यासाठी खर्चात काटकसर करून व अन्य उपयुक्त रेल्वेजचे उत्पन्न वाढवावे ह्या बाबतीत सरकारने रेल्वे अधिकाऱ्यांशी चर्चा केली असून, सुमारे एक कोटी रुपयांचा वाढावा उत्पन्नांत होईल, अशी तजवीज होत आहे, असे सर महमद शाफरुल्लाखान यांनी लेजिस्लेटिव्ह असेंब्लीत सांगितले.

सरवडे शेतकी प्रदर्शन

कोल्हापूर संस्थानांतील राधानगरी पेठ्यांतील सरवडे शेतकी प्रदर्शनाचे उद्घाटन रावबहादुर भोसले ह्यांच्या हस्ते झाले. संस्थानाचे सहकारी खात्याचे रजिस्ट्रार, श्री. शिके फातरफेकर, हे स्वागताध्यक्ष होते. त्यांनी आपल्या भाषणांत, शिक्षण, दुय्यम धंदे, फल-संवर्धन, सहकार, जनावरांचा प्रश्न, इत्यादि विषयांचे थोडक्यांत परंतु मुद्देसूद विवेचन केले. (१) पैशाच्या, (२) धान्यांच्या, (३) सुखसंपत्ति-संवर्धक व (४) नित्य लागणाऱ्या मालविक्रीच्या अशा चारी प्रकारच्या संस्था प्रत्येक खेडेगांवांत असल्याच पाहिजेत, असे त्यांनी सांगितले.

बँक ऑफ इंग्लंडच्या सुवर्णनिधीत वाढ

गेल्या चार वर्षांच्या अवधीत बँक ऑफ इंग्लंडच्या सोन्याच्या गंगाजळीत सुमारे १७५ कोटी रुपये किंमतीच्या सोन्याची भर पडली आहे अशी माहिती ब्रिटिश फंडनविसांनी कॉमन्स सभेत दिली.

मुंबई कॉटन एक्सचेंजची नवी इमारत

मुंबई कॉटन एक्सचेंजची सध्याची इमारत शेवटी येथे आहे. ती शहरापासून फार दूर असल्याने ध्यापाऱ्यांची व सड्डेवाल्यांची फार गैरसोय होते. ह्याकारिता, शहरांतील मध्यवर्ती ठिकाणी नवी इमारत बांधण्यांत येणार आहे, तिच्या पायाचा दगड बसविण्याचा समारंभ गेल्या आठवड्यांत झाला. ही इमारत पुरी झाली, म्हणजे तिची उंची १०२.३ फूट भरेल व जगांतील इतर कॉटन एक्सचेंजच्या उत्कृष्ट इमारतींच्या तोडीची ती होईल.

हिंदी साखरेचे उत्पादन

हिंदुस्थानांत दरसाल सुमारे ९ लक्ष टन साखर खपते. १९३३-३४ साली ८ लक्ष ८५ हजार टन साखर खपली. १९३४-३५ साली हिंदुस्थानांत एकूण ६ लक्ष २० हजार टन साखरेचे उत्पादन झाले, त्यापैकी ४० हजार टन साखर गुळापासून व बाकीची उरलेली उंसाच्या रसापासून करण्यांत आली होती. परदेशांतून २ लक्ष ३० हजार टन साखरेची आयात झाली.

ग्रेट ब्रिटनमधील १९३५ सालांतील विमे

१९३५ साली ग्रेट ब्रिटनमध्ये एकूण सुमारे ३१० कोटी रुपयांच्या रकमेचे आयुर्विमे उतरविण्यांत आले. १९३३ व १९३४ सालांचे तत्सम आकडे अनुक्रमे २५० व २८० कोटी रुपये असे होते. इतरत्र किफायतशीर दराने रकमा गुंतविण्यास आज वाव नसल्याने लोकांच्या बचतीचा प्रवाह विम्याकडे वाहू लागला आहे व हा कांहीं काल असाच वाहणार, अशी चिन्हे आहेत. विमा कंपन्या खासगी व्यक्तीपेक्षा ज्यास्त किफायतीने पैसे व्याजी लावू शकतात व त्यांस पैसे वेगवेगळ्या ठिकाणी पेरता येऊन सुरक्षितता कायम राखता येते. तथापि, विमा कंपन्यांसहि पूर्वीप्रमाणे व्याज पडत नाही व त्यांस आपल्या हप्त्यांचे दर वाढविणे भाग पडत आहे.

मुंबई बंदरांतून सोन्याची साप्ताहिक निर्गत.

रुपये किंमत
ता. ८ फेब्रुवारी रोजी पुरा झालेला आवडा ८८,८३,३६३
ता. १५ फेब्रुवारी रोजी पुरा झालेला आवडा ९२,९७,०८२
ता. २१ सप्टेंबर १९३१ ते १५ फेब्रुवारी
१९३६ अखेर. २,६२,२९,५९,४०४

अनुक्रमणिका.

	पृष्ठ		पृष्ठ
१ विविध माहिती ...	१०	६ परप्रान्तांत वसति करणा-	
२ गोपाळ कृष्ण गोखले यांचे		रांची वाढती संख्या ...	१५
पुण्यस्मरण ...	११	७ मुंबईमध्ये कॅनरी काढ-	
३ साखरेचा धंदा व व्यापार	१२	ण्याची योजना ...	१६
४ स्फुट विचार ...	१३	८ ध्येय आणि तयारी ह्यांचा	
रेल्वेचा कारभार कोणी		'अमेळ' ...	१७
पहावा !—बी. एन. डब्ल्यू.		९ शिक्षण व धंदे ह्यांचे महत्त्व	१७
आणि एम.एस.एम.रेल्वेज-		१० विजेच्या ग्राहकांवरील	
असेंब्लीत व्यक्त झालेले		जबाबदारी ...	१८
लोकमत—सिनेमा फिल्म-		११ असिल भारतीय ग्रामो	
वरील जकात कमी करा		योग संघ ...	१८
५ मध्यवर्ती कायदेमंडळांत		१२ निवडक बाजारभाव ...	१८
आर्थिक प्रश्नांवर प्रकाश	१४		

अर्थ

बुधवार, ता. १९ फेब्रुवारी, १९३६

गोपाळ कृष्ण गोखले यांचे पुण्यस्मरण

आर्थिक प्रश्नांविषयीचे गोपाळरावजींचे विचार

फेब्रुवारी १९ रोजी १९१५ मध्ये गोपाळ कृष्ण गोखले दिवंगत झाले, त्यास आज २१ वर्षे झाली. हिंदुस्थानच्या राष्ट्रीय उन्नतीसंबंधाचे त्यांचे उच्च ध्येय आणि ते गांठण्यासाठी स्वार्थ-त्याग-प्रेरित असे करावे लागणारे सर्वोत्तम प्रयत्न ह्यांविषयीची त्यांची कल्पना ह्या आज मितीसहि हिंदी जनतेस स्फूर्तिदायक व कार्यप्रवण करण्याच्या योग्यतेच्या आहेत. एकदा स्वराज्याचे ध्येय निश्चित झाले म्हणजे त्याच्या मार्गातला एक, एक टप्पा, तात्पुरत्या अपयशाने खचून न जाता, गांठीत पुढे जावयाचे हे त्यांचे धोरण होते. तात्कालिक अपयशांतून किंवा अल्प यशांतूनच प्रगतीचा पुढचा मार्ग पुढ्यांसाठी काढावा लागतो, हा अनुभव गोपाळरावांच्या कालाच्या मानाने सद्यःस्थिति कितीहि अनुकूल असली तरी, आजच्या राष्ट्रीय पुढ्यांसाठी आलेला आहे. वीस वर्षापूर्वी मॉंटग्यू-चेम्सफर्ड सुधारणाहि अस्तित्वांत नव्हत्या आणि कायदेमंडळांत सरकारवर वजन पाडून राष्ट्रीय हिताच्या अशा अगत्याच्या वाटणाऱ्या सुधारणा त्यांच्या करवी घडवून आणणे अत्यंत कठिण होते. आर्थिक व सामाजिक प्रगति आणि कायदे-मंडळाची सत्ता ह्यांचा अत्यंत निकट संबंध असून, ह्या सत्तेचा अभाव गोपाळरावांस किती अडचणीचा वाटत असला पाहिजे, ह्याची कल्पनाच केली पाहिजे. किंवा कल्पना तरी कशाळा ? लेजिस्लेटिव्ह असेंब्लीत आज मितीस जें काम चालते, त्यांतहि लोक-प्रतिनिधींचे प्रत्यक्ष व्यावहारिक कार्यसिद्धीच्या दृष्टीने किती तेज पडते, हे सर्वांस दिसतच आहे. आर्थिक व उत्पन्न-खर्चाच्या संबंधांतल्या प्रश्नांची मुद्देसूद चर्चा आणि त्या बाबतींतल्या सर-कारी धोरणावर विधायक व सूचनात्मक भरीव टीका करण्यांत गोपाळरावांचा हात धरणारा त्यावेळी कोणी नव्हता आणि तसा परुष आजहि कोणी नाही. ध्येयवाद आणि व्यावहारिकत्व ह्यांचा मेळ घालण्याचे कामहि ते अत्यंत चातुर्याने करीत असत, ह्या कारणाने सरकारी अधिकाऱ्यांस त्यांच्यापुढे हतबुद्ध व्हावे लागे.

चालू पिढांला साध्या, सरळ व नित्य परिचयाच्या वाटणाऱ्या गोष्टी सरकारच्या गर्जी उतरवणे वीस वर्षापूर्वी किती कष्टाचे होते हे एक उदाहरण येथे दिल्यास स्पष्ट होईल. पंचवीस वर्षांमार्गे नामदार मि. (आतां सर) माणेकजी दादाभाय यांनी, वरिष्ठ कायदेमंडळांत, हिंदी कापडाच्या गिरण्यांत तयार होणाऱ्या माला-वरील ३३ टक्क्यांची पट्टी दूर केली जाऊन स्वदेशी धंद्यांच्या प्रगतीच्या मार्गातली ही आडकाठी नाहीशी व्हावी असा ठराव पुढे मांडला. गिरणीवाल्यांच्या फायद्यासाठी नाही, तरी गरीब जनतेच्या हिताच्या दृष्टीने ठरावांत नमूद केलेली सूचना अमलांत येणे जरूर असून त्यामुळे सरकारी उत्पन्नांत येणारी तूट परदेशी कापडावरील आयात जकात ५ टक्क्यांपर्यंत वाढवण्यांत यावी असा अभिप्राय त्याप्रसंगी गोपाळरावांनी व्यक्त केला. अ.पल्या भाषणांत ते म्हणाले:-

“ त्याचप्रमाणे, सर्वसाधारण अर्थशास्त्रीय सिद्धांत म्हणून सर्व राष्ट्रांस लागू असें खुल्या व्यापाराचे तत्व असेल; परंतु व्यवहा-राच्या दृष्टीने त्यास सर्वत्र मान्यता मिळण्याचा काळ अजून फार दूर आहे, आणि तो काळ येईपर्यंत प्रत्येक राष्ट्राने आपल्या आर्थिक हिताची जोपासना आपल्या पुरती स्वतः केली पाहिजे. अध्यक्ष महाराज, बहुतेक सर्व राष्ट्रांनी औद्योगिक संरक्षणाचे धोरण स्वीकारले आहे. ” ज्याच्या योगाने सामान्य जनतेच्या हिताचे संवर्धन होईल असे आणि ज्याचा मूठभर भांडवलवालेच काय तो फायदा घेतील ते, असे दोन प्रकारचे संरक्षणाचे धोरण असून त्यापैकी ग्राह्य प्रकार अंमलांत येण्याजोगी अनुकूल परिस्थिति अजून हिंदुस्थानांत निर्माण झाली नाही असे ह्यापुढे सांगून गोपाळराव म्हणाले:-“ हिंदी लोकांची इच्छा व मत ह्यांस अनु-सरून येथे कारभार चालेल आणि लोकमत अजमावण्याची राजकीय घटनेत योग्य व्यवस्था असेल आणि सरकारच्या मर्जी-प्रमाणेच, त्यांच्या दृष्टीने ग्राह्य दिसणारेच तेवढे धोरण अमलांत यावयाचे नसेल तर गोष्ट वेगळी. ”

गोपाळरावांच्या काळाच्या मानाने हिंदुस्थानच्या आर्थिक आणि राजकीय परिस्थितीत किती तरी अंतर पडले आहे. तरीहि आमच्या आर्थिक उन्नतीच्या मार्गातल्या अडचणी अजून दूर झालेल्या नाहीत. औद्योगिक संरक्षणाचे तत्त्व वीस वर्षापूर्वीपेक्षाहि अधिक तीव्रतेने जगभर अंमलांत आले आहे, इतकेच नव्हे, तर राष्ट्रीय अर्थिक स्वायत्ततेचे ध्येय अनेक राष्ट्रांनी स्वतःपुढे ठेवून त्याप्रमाणे आचरण चालविले आहे. तेव्हा आर्थिक संरक्षणाच्या बाबतीत हिंदुस्थानांत सरकारने व जनतेने काय केले पाहिजे ह्या-विषयी शंकाच उरत नाही. गेल्या वीस वर्षांत ह्या देशांत अनेक धंदे हिंदी लोकांनी काढून ते यशस्वी करून दाखविले आहेत; आणि त्यांच्या उत्कर्षास जकातीच्या धोरणाचे उत्कृष्ट सहाय होते ही गोष्ट आतां सिद्ध झाली आहे. परदेशी साखरेवर जबर जकात बसवून येथील धंद्यांच्या संरक्षणाचा यत्न केल्यास जन-तेवर महाम साखरेचा बोजा पडून ह्या धोरणाचा फायदा भल-त्यांच्याच शिखांत जाईल, ही गोपाळरावांच्या वेळी वाटत अस-केली भीतीहि पुष्कळशी दूर झाली असून हिंदी भांडवलाने व हिंदी व्यवस्थेवाली चालणारे अनेक स्वदेशी धंदे अलीकडे निघाले आहेत. सुमारे तीस वर्षापूर्वी गोपाळरावांनी स्वदेशी चळ-वळीवर एक प्रसिद्ध व्याख्यान देऊन तिच्या मूलभूत तत्त्वांचे सुंदर विवेचन केले. त्यासंबंधांतहि परिस्थिति आतां पुष्कळच अनुकूल झाली आहे. अनेक जातींच्या मालांचे उत्पादन, विमा-

व्यवसाय, बँकिंग, व्यापार इत्यादि बाबतीत स्वदेशीचे पाऊल झपाट्याने पुढे पडले आहे व पडत आहे. तथापि, आर्थिक प्रगतीच्या दृष्टीने हिंदी राष्ट्रांच्या मार्गात, बदलत्या परिस्थितीबरोबर, कितीतरी अडचणी उपस्थित होत असून सरकारी उत्पन्न व खर्च, चलन व हुंडणावळ, शेतकरी वर्गाची स्थिति, उद्योगधंद्यांस उत्तेजन, संरक्षक जकाती वगैरे नानाविध प्रश्न समाधानकारक रीतीने सुटण्यास कायदेमंडळांत लोकप्रतिनिधींस सखीसुरी सत्ता प्राप्त होण्याचे महत्त्व पूर्वीप्रमाणेच कायम आहे. नवीन राज्यघटनेतले आर्थिक निर्बंध, ओटावा-करार, टारिफ बोर्डासंबंधांतले धोरण, सोन्याची निर्गत, संरक्षक जकातीची आवश्यकता, रेल्वेजची सांपत्तिक स्थिति, इत्यादि जिव्हाळ्याचे प्रश्न लोकांपुढे आज आहेत, त्यांची मुद्देसूद चर्चा करून जनता व सरकार ह्यांस अधिकारी रीतीने सरळ मार्ग दाखविण्यास गोपाळराव गोखले ह्यात असते तर राष्ट्रास केवढे सहाय झाले असते हा विचार आज त्यांच्या मृत्युतिथीस मनांत आल्यावांचून रहात नाही. आर्थिक विषयांवरची त्यांची कायदेमंडळांतली व इतर भाषणे हा ज्ञानाचा व स्फूर्तीचा एक खजीनाच आहेत. त्यांच्या मननाने चालू पिढीस पुष्कळ बोध घेतां येण्याजोगा आहे. त्या भाषणांचा निष्कर्ष काढून प्रस्तुत लेखकाने गोपाळरावजींच्या पहिल्याच मृत्युतिथीस, वीस वर्षांमागे, एक सिंहावलोकनात्मक इंग्रजी ग्रंथ (Gokhale and Economic Reforms) प्रसिद्ध करून त्यांच्या स्मृतीस अर्पण केला. दुर्दैवाने त्या पुस्तकाच्या प्रती आज उपलब्ध नाहीत. त्यांचे पुनर्मुद्रण करण्याचा योग केव्हां येईल तेव्हां येवो.

साखरेचा धंदा व व्यापार

महाराष्ट्राची गरज

साखरेच्या धंद्याशी ज्यांचा संबंध आहे, अशा सर्व हिंदी कारखानदारांस व शेतकऱ्यांस साखरेच्या व्यापाराविषयीची जागतिक परिस्थिति काय आहे, ह्याची माहिती असणे जरूर आहे. साखर तयार करणारा प्रत्येक देश ह्या प्रश्नाकडे लक्ष्य पुरवित असून ती विकत घेऊन खाणाऱ्या राष्ट्रांसहि त्या बाबतीत जिज्ञासा असणे स्वाभाविक आहे. मागणीच्या मानाने जगांत साखरेचा पुरवठा अधिक होत आहे असे पाहून साखरेचा धंदा मोठ्या प्रमाणावर करणाऱ्या प्रमुख राष्ट्रांनीं सुमारे पांच वर्षांमागे परस्परांमध्ये एक करार करून प्रत्येकाने परदेशी पाठवावयाच्या मालाचे प्रमाण निश्चित केले होते. क्यूबा, जाव्हा, पेरू, झेकोस्लोव्हेकिया, हंगेरी, युगोस्लाव्हिया व बेल्जियम हे देश वरील करारांत सामील झाले होते. परंतु त्यांस असे आढळून आले की जागतिक मंदीमुळे, ठरलेल्या मर्यादित प्रमाणांतहि साखरेस पुरेसे मिन्हाइक मिळणे अशक्य होते. कराराच्या कक्षेच्या बाहेर असलेल्या देशांत साखरेचे उत्पादन वाढत चालल्यामुळेहि वरील करार यशस्वी होण्याच्या मार्गांत अडचण उपस्थित झाली. हिंदुस्थानासारख्या देशांस करारांत सामील करून घेण्याचे यत्न सफल झाले नाहीत. करारांत भाग घेणाऱ्या राष्ट्रांच्या प्रतिनिधींची सभा भरून तीमध्ये कराराची मुदत वाढवण्याची आणि साखरेच्या निर्गतीचे प्रमाण पुन्हा निश्चित करण्याची सहा महिन्यांमागे सटपट झाली आणि असे होण्याच्या शर्तीवर आपण ह्या सह-विचारांत व सहकार्यांत शिरून असे ब्रिटिश सरकाराचे म्हणणे

जाहीर करण्यांत आले होते. सहा महिन्यांमागे भरलेल्या वर निर्दिष्ट केलेल्या प्रातिनिधिक सभेत कराराची मुदत वाढवण्याविषयीचा ठराव झाला नाही; म्हणून तो करार गेल्या सप्टेंबरपासून रद्द झाला आहे. परंतु आंतरराष्ट्रीय साखरकमिटी मात्र एक वर्षपर्यंत अस्तित्वांत राहणार आहे.

पुन्हा जागतिक साखर परिषद बोलावण्यांत आली व तीमध्ये भाग घेण्याचे ब्रिटनने ठरवले तर पूर्वीपेक्षा निराळ्या स्वरूपाचे प्रश्न तिच्यापुढे चर्चेसाठी यावे लागतील. गेल्या चार वर्षांत जपान व हिंदुस्थान ह्या देशांनी आपली साखरेची पैदास वाढवली असल्यामुळे सदरहु चर्चेस निराळे वळण लागले पाहिजे. ह्या देशांचे साखरेच्या पुरवठ्याच्या बाबतीतले परावलंबन संपले असून त्या मालाची निर्गत करण्याचेहि सामर्थ्य त्यांस प्राप्त झाले आहे. प्रस्तुत विषयासंबंधाने लिहितांना वरील हकीकत देऊन एक जर्मन वृत्तपत्र म्हणते की साखरेचे प्रचलित बाजारभाव आणि अनेक देशांमध्ये आयात व्यापाराचे होणारे नियंत्रण लक्ष्यांत घेतां जर्मनीने साखरेच्या व्यापाराविषयीच्या करारांत भाग घेण्याचा प्रश्न आज उद्भवत नाही. खुद्द जर्मनीमध्ये साखरेचा मोठा खप होत असल्याने अंतर्गत पुरवठ्याकडे आणि उत्पादनाच्या सुधारणेकडेच त्या देशांत विशेष लक्ष्य दिले पाहिजे आणि आंतरराष्ट्रीय करार झाल्यास त्यास तो इष्टच असला तरी त्यासंबंधाने जर्मनीस उत्सुकता वाटण्याचे कारण नाही, असे त्या पत्राचे मत आहे. त्यान अशी सूचना मात्र केली आहे की, अंतर्गत खपास आवश्यक असलेली सर्व साखर स्वतःच्या देशांत तयार होईल अशी शेतकऱ्यांनी व कारखानदारांनी खबरदारी घेतली पाहिजे. जमन साखरेचा फाजील पुरवठा झाल्यास तो माल परदेशांत विक्रीव्यास सांपडावा इतक्यापुरताच जर्मनीचा आंतरराष्ट्रीय साखर-कराराशी संबंध पोहोचतो.

हिंदुस्थानांतले ऊंस पिकवणारे शेतकरी व साखरेचे कारखानदार ह्यांस प्रस्तुत प्रश्न जिव्हाळ्याचा आहे. त्यांनी व हिंदुस्थान सरकारने जागरूक राहून स्वसंरक्षणाचे उपाय वेळींच योजले पाहिजेत. महाराष्ट्रांत उंसाची लागवड व साखरेची पैदास सुधारण्याचा प्रयत्न चालला असून कॅनॉलच्या पाण्यावर कारखानेहि निघाले आहेत. ह्या कारणाने प्रत्यक्ष उत्पन्नाच्या व एकंदर आर्थिक उन्नतीच्या दृष्टीने मुंबई सरकारचे हितसंबंध साखरेच्या धंद्याशी संलग्न झाले आहेत. साखरेच्या धंद्याच्या मार्गांतल्या अडचणी दूर करून त्यांच्या प्रगतीस सहाय देणे हे सरकारचे कर्तव्य आहे. साखरेची पैदास हा आमच्या प्रांतांत मुख्यत्वेकरून महाराष्ट्रीय धंदा आहे आणि तसाच ता मुंबई इलाख्याच्या औद्योगिक अभिवृद्धीस परिपोषक असा उपक्रम आहे. असल्या धंद्यांच्या प्रगतीच्या कामी सरकारने उदासीन रहाण्याचे दिवस केव्हांच संपले आहेत, हे जगाचा अलीकडचा इतिहास कंठरवाने सांगत आहे. मुंबईसरकारने सध्याच्या बदलत्या जागतिक परिस्थितीच्या काळांत विधायक धोरण आणून आपल्या प्रांतातील होतकरू उद्योगधंद्यांस सहाय करण्यास पुढे यावे, अस आमचे आग्रहाचे सांगणे आहे. असल्या धंद्यांमध्ये साखरेचा धंदा आज प्रमुख आहे. हिंदुस्थान सरकारची सहानुभूति व पाठिंबा ह्या धंद्यास मिळवणे हे कामहि प्रांतिक सरकारासच साधेल आणि ते करण्यांत त्याचे व जनतेचे हित आहे.

स्फुट विचार

रेल्वेजचा कारभार कोणी पहावा ?

हिंदुस्थानातील प्रमुख रेल्वेज प्रारंभी खासगी युरोपियन कंपन्यांनी विलायतेंत भांडवल उभारून बांधल्या, तरी त्यांचे सरकारशी जे करार त्यावेळीं झाले, त्यांस अनुसरून ठराविक मुदतीनंतर मोबदला देऊन त्यांची मालकी व कारभार सरकारास विकत घेतां आला आहे. ईस्ट इंडियन व जी.आय. पी. ह्या रेल्वेज सरकारच्या मालकीच्या बनून अशाच रीतीनें थोड्या वर्षांपूर्वी त्यांची व्यवस्था सरकारच्या हातीं आली. गिरण्या, कारखाने, कोठशांच्या सांगी ह्यांच्या व्यवस्थेप्रमाणें रेल्वेज चालवणें हा एक धंदा आहे आणि तो कोणत्याहि देशाच्या कार्यकारी सरकारनें चालवणें कितपत श्रेयस्कर आहे, ह्यासंबंधानें तात्त्विक मतभेद सर्वत्र आढळतो. राज्यकारभार पहाणें व एकादा धंदा करणें ह्या गोष्टी अत्यंत भिन्न असून व्यवहार यशस्वी होण्यास जें चातुर्य, दक्षता व काटकसरी वृत्ति लागते ती सरकारी पगारदार अधिकारी व नोकर ह्यांच्यांत असणें शक्य नसल्यामुळे रेल्वेजसारख्या उद्योगांपासून सरकारनें दूर रहावें आणि ते खासगी व्यक्ति व मंडळ्या ह्यांसच चालवूं यावे असें कित्येकांचें मत असून त्याप्रमाणें ग्रेट ब्रिटन, अमेरिका इत्यादि देशांत रेल्वेज खासगी कंपन्यांच्या मालकीच्या आहेत व त्यांची व्यवस्थाहि खासगीच आहे. ह्याच्या उलट, राष्ट्राचें संरक्षण, व्यापार व अंतर्गत दळणवळण असल्या अत्यंत महत्त्वाच्या गोष्टींशीं रेल्वेजचा निकट संबंध येत असल्यानें त्यांची व्यवस्था देशाच्या सरकारच्या हातींच असली पाहिजे असें मत तितक्याच जोरानें व अधिकारीपणानें प्रतिपादलें जात असतें. त्याप्रमाणें जर्मनीसारख्या देशांत रेल्वेजची व्यवस्था सरकारी असून ती राष्ट्रीय उत्पन्नाची मोठी बाबहि आहे. पोस्ट व तारायंत्र ह्यांसारखी महत्त्वाची कामें सरकारी खाती पहातात व त्यांपासून दशास चांगलें उत्पन्न मिळतें तर रेल्वेज सरकारी मालकीच्या आणि व्यवस्थेखालच्या असावयास कोणती हरकत आहे ? हा प्रश्न येथें सरळ उभा राहातो आणि त्यास अस्ति किंवा नास्ति पक्षी उत्तर एकदम देतां येत नाही. सरकारी किंवा बिनसरकारी व्यवस्था निर्भेळ रीतीनें ग्राह्य किंवा अग्राह्य आहे, हें सांगतां येणार नाही. त्याचा निर्णय प्रत्येक देशाची परिस्थिति व परंपरा ह्यांवर अवलंबून राहिला पाहिजे व तसा तो राहिला आहे. ब्रिटिश रेल्वेज खासगी मालकीच्या आहेत, म्हणून हिंदुस्थानांतहि तींच पद्धति स्वीकारली गेली पाहिजे असें कांहीं शास्त्र नाही.

बी. एन्. डब्ल्यू. आणि एम्. एस. एम्. रेल्वेज रेल्वेजच्या कारभाराच्या प्रश्नाचा निकाल हिंदुस्थानांत स्पष्ट रीतीनें मार्गेच लागला आहे. ह्यासंबंधांत येथें दोन प्रकार संभवले. कराराप्रमाणें हिंदुस्थान सरकारनें कंपन्यांच्या रेल्वे, त्यांस पैसे देऊन, आपल्या हातीं घेऊन व्यवस्था त्यांच्याकडेच विशिष्ट शर्तीवर चालू ठेवणें, हा एक प्रकार आणि सरकारनें, पहिला करार संपतांच, मालकी व व्यवस्था दोन्ही आपल्या हातीं घेणें हा दुसरा प्रकार. ह्यांपैकी पहिल्या प्रकारची योजना हिंदुस्थानांत कित्येक वर्षे चालू होती. परंतु लोकमताचा ओढा दुसऱ्या प्रकाराकडे असल्यानें ह्या सर्वच प्रश्नाचा विचार पंधरा वर्षांपासून एका कमिटीकडे सोंपवण्यांत आला आणि असें ठरलें कीं, साजगी रेल्वे कंपन्यांचे करार जसजसे संपतील तसतसें सरकारनें रेल्वेज यांच्याकडून काढून आपल्या हातीं घ्याव्या. ह्या निर्णयास अनु-

सरून, ईस्ट इंडियन व जी.आय. पी. ह्या रेल्वेज कांहीं वर्षांपासून त्यानें आपल्या ताब्यांत घेतल्या व त्या आजमितीस पूर्णपणें सरकारी आहेत. बंगाल नॉर्थ वेस्ट रेल्वे व मद्रास अँड सदर्न मराठा रेल्वे ह्यांवाबतच्या करारांच्या मुदती लवकरच संपत असल्यानें त्यांचा कारभार, वरील घोरणास अनुसरून, सरकारनें आपल्या हातीं घ्यावयास पाहिजे. ह्या व्यवस्थेस हिंदी लोकमत पूर्वीपासूनच अनुकूल आहे, हें वर सांगितलें आहे. त्याचप्रमाणें, रेल्वेजचा कारभार खासगी कंपन्यांच्या हातीं असणें इष्ट आहे, असें प्रतिपादन करणारे कांहीं लोक आहेत, ह्या गोष्टीचाहि निर्देश तेथें केला आहे. ह्या मतभेदास पुन्हां तोंड फुटलें असून लेजिस्लेटिव्ह असेंब्लींत बी. एन्. डब्ल्यू. व एम्. एस. एम्. ह्या रेल्वेज-बद्दलच्या ठरावाची चर्चा झाली तेव्हां तो पुन्हां व्यक्त करण्यांत आला. रेल्वेजचा सरकारी कारभार आणि सध्याची सांपत्तिक दःस्थिति ह्यांविषयीच्या मताचा परिणाम सदरहू चर्चेत झालेला दिसून आला. तथापि, सरकारी मालकीच्या झालेल्या रेल्वेजची व्यवस्था, संधी येतांच, कंपन्यांच्या हातीं राहून न देतां, सरकारनें आपणाकडे घेतली पाहिजे, हें लोकमत असेंब्लींत झालेल्या वाद-विवादांत असंदिग्धपणानें प्रकट झालें.

असेंब्लींत व्यक्त झालेले लोकमत

बंगालमधील व दक्षिणेंतील रेल्वेज कंपन्यांच्याकडून काढून घ्यावयाच्या किंवा नाही, ह्याचा अखेरचा निर्णय चालू साल संपण्यापूर्वीच करावा लागेल व त्याबाबत सरकारला त्या कंपन्यांस नोटिस द्यावी लागेल. एम. एस. एम्. रेल्वे आणखी पांच वर्षांनी ताब्यांत घेण्याची सवड असतां ही गोष्ट १९३७ मध्येच अमलांत आणावयाची झाल्यास काय अडचणी येतील, ह्यासंबंधानें सरकारच्या बाजूनें सर महंमद झाफरुल्लाखान ह्यांनी माहिती सांगितली. “दोन्ही रेल्वेज सरकारनें आपल्या ताब्यांत घ्यावयाच्या म्हणजे सुमारे २३ कोटी रुपये त्यांच्या कंपन्यांस लंडनमध्ये पौंडांच्या स्वरूपांत यावे लागतील आणि १९३७ मध्ये, नव्या राजकीय घटनेस अनुसरून सेक्रेटरी ऑफ स्टेट फॉर इंडिया ह्यांस सदरहू रकम उभारतां येणार नाही व पार्लमेंटची संमति घ्यावी लागेल. एवढी मोठी रकम हिंदुस्थानच्या वतीनें कंपन्यांच्या पदरांत लंडनमध्ये टाकणें हें रिझर्व्ह बँकेस फारच जड जाईल. तसेंच सध्यां भांडवल विपुल असून हलक्या व्याजाच्या दरानें उभारतां येणें शक्य आहे, तीच परिस्थिति पुढें टिकेल किंवा काय, हें सांगतां येत नाही. त्याच सुमारास रेल्वेजच्या हिंदी नियंत्रण मंडळाची नवी योजना अमलांत येणार असून त्याकडे हा गुंतागुंतीचा व अवघड प्रश्न सोंपविणें योग्य होईल काय, हेंहि विचार करण्यासारखें आहे. कंपन्यांच्या हातून रेल्वेज काढून घेतल्या असतां त्यांवर अधिक खर्च करावा लागून त्यांपासून मिळणारें उत्पन्न घटेल. साउथ इंडियन रेल्वेच्या कराराची मुदत १९४५ मध्ये संपते. त्याचवेळीं सदर्न मराठा व ती ह्या दोन्ही हातीं घ्याव्या का १९३७ मध्ये सदर्न मराठा रेल्वे-बरोबरच, साउथ इंडियन रेल्वे, थोडा जास्त खर्च करून, ताब्यांत घ्यावी, हा प्रश्नहि चिंतनीय आहे. सरकारनें कोणत्याच बाजूनें आपलें मत बनवलेलें नाही आणि प्रस्तुत चर्चेत कोणत्या महत्त्वाच्या बाबी विचारार्ह आहेत, ह्याचा आपण सुलासा करीत आहों” ह्या आशयाचा सरकारी रेल्वे मंत्र्यांनी समारोप केला. असेंब्लींतल्या लोकप्रतिनिधींचें बहुमत, निर्दिष्ट झालेल्या अडचणी

दूर करतां येतील आणि वादविवादविषयक रेल्वेज सरकारने विलंब न करतां आपल्या ताब्यांत घ्याव्या अशा प्रकारचे स्पष्ट असल्याचे त्यांनी कबूल केले आणि ते अवश्य विचारांत घेतले जाईल, असे आश्वासन दिले. असेंब्लीची कमिटी नेमून तिच्याकडे मात्र हा प्रश्न शिफारशीसाठी सोपवण्यांत येणार नाही असे त्यांनी निश्चिन सांगितले. लोकमत व्यक्त करणाऱ्या त्या वावतीतल्या ठरावावर अध्यक्षांनी मते घेतली तेव्हां सरकारी सभासद स्तब्ध राहिले आणि तो मंजूर झाला.

सिनेमा फिल्मवरील जकात कमी करा

हिंदी सिनेमाच्या धंद्याच्या अभिवृद्धीसाठी दि. मोशन पिक्चर सोसायटी ऑफ इंडिया ही संस्था करीत असलेले संघटित प्रयत्न सर्वांस माहीत आहेतच. सोसायटीने हिंदुस्थान सरकारच्या व्यापारी खात्याचे नजरेस आणण्यासाठी त्या धंद्याच्या संबंधांतल्या कांहीं अडचणी, एका पत्राचे द्वारा त्यापुढे मांडल्या आहेत. कच्च्या फिल्मसवरील भारी जकातीचा धंद्याचे वाढीवर कसा अनिष्ट परिणाम होतो, हे त्यांत दाखवून देण्यांत आले आहे. जकातीचा दर कमी केल्यामुळे त्यापासून सरकारचे उत्पन्न बुडालेले नाही, हे सिद्ध करून, येत्या बजेटाचे वेळी सरकारने ही जकात ब्रिटिश व ब्रिटिशेतर कच्च्या मालावर अनुक्रमे ५ व ७ टक्के करण्याचे जाहीर करावे, असे सुचविले आहे. आज ह्या धंद्यांत प्रत्यक्षपणे सुमारे १५ हजार लोक काम करीत आहेत व अर्ध्या लाखांवर लोकांचा ह्या धंद्याशी अप्रत्यक्ष रीतीने प्राप्तीचे साधन ह्या दृष्टीने संबंध पोहोचतो. ग्रामोद्धाराचे प्रचार कार्यास सिनेमाचे सहाय्य घेणे आवश्यक असून, १६ मि. मि. च्या शिक्षणोपयोगी चित्रपट तयार करण्यास उपयुक्त असलेल्या फिल्मस व त्यांचे कॅमेरे ह्यांवर पुस्तकांप्रमाणेच जकात माफ असावी, अशा आशयाचे मोशन पिक्चर सोसायटीचे म्हणणे सरकारपुढे मांडण्यांत आले आहे.

प्रो. काळे ह्यांचा सांगलीतील सार्वजनिक कार्यक्रम

सांगलीच्या दोन दिवसांच्या आपल्या मुक्कामांत प्रो. काळे ह्यांनी पहिले व्याख्यान बुइलिंग्डन कॉलेजमध्ये दिले. त्याच दिवशी त्यांनी प्रोव्हिन्सिअल को-ऑपरेटिव्ह बँकेच्या तासगांवच्या शाखेस भेट देऊन तेथील परिस्थितीसंबंधाने चर्चा केली. सायं-काळी त्यांचे नगरवाचनमंदिराच्या विद्यमाने 'रिझर्व्ह बँक' ह्या विषयावर व्याख्यान झाले. दुसरे दिवशी सकाळी प्रो. काळे ह्यांनी स्थानिक गर्ल्स हायस्कूल व सिटी हायस्कूल ह्या संस्थांस भेट दिली आणि नवीन स्थापन झालेल्या अर्बन को-ऑपरेटिव्ह बँकेच्या चालकांशी विचारविनिमय केला. दुपारी श्रीमंत सर गंगाधराव बाळासाहेब ह्यांच्या भेटीस ते मिरजेस गेले आणि थोडा वेळ मिळाला, तेव्हांत जुन्या सराफी घराण्यांतील हिशेबाच्या वहांचा तलास लावला. नंतर सांगलीस बँक ऑफ सांगलीचे चालक व इतर हितचिंतक ह्यांच्याशी दीड तास बँकिंग संबंधाच्या कित्येक महत्त्वाच्या प्रश्नांची वाटाघाट केली आणि त्यांनी सायंकाळी अंत्रारामध्ये जागतिक आर्थिक मंदी व हिंदुस्थान ह्या विषयावर व्याख्यान दिले. व्याख्यानास हिज हायनेस आप्पासाहेब, रामदुर्ग व कुसुंदवाडचे चीफसाहेब, सर मोरोपंत जोशी, संस्थानचे अधिकारी व गांवांतील अनेक प्रमुख गृहस्थ हजर होते.

मध्यवर्ती कायदेमंडळांत आर्थिक प्रश्नांवर प्रकाश

१९३५ अखेर हिंदुस्थान सरकारजवळ १,६७,९२१, पौंड कोयनेल शिष्टक होते. ह्यापैकी दीड लक्ष पौंड कोयनेल जरूर उपस्थित झाल्यास शिष्टक असावे, म्हणून बाजूस काढून ठेवण्यांत आलेले आहे. वास्तविक, आरोग्याची बाब प्रांतिक सरकारांच्या कक्षेत येते. तथापि, हिंदुस्थान सरकारने मोफत वाटण्यासाठी त्यांस वेळोवेळ कोयनेल पुरवले आहे.

* *

१९३४-३५ मध्ये कोयनेलच्या विक्रीपासून हिंदुस्थान सरकारास ६ लक्ष ९ हजार रुपये मिळाले.

* *

हिंदी मालास सिलोनमध्ये सवलती मिळान्यात, ह्यासंबंधी सिलोन सरकारबरोबर वाटाघाट चालू आहे.

* *

नॉर्थ वेस्टर्न रेल्वे व ईस्ट इंडियन रेल्वे ह्यांचेसाठी २९ इंजने पुरवण्याचे कंत्राट क्रप्सच्या जर्मन कारखान्यास देण्यांत आल्याचे सर महमद जाफरुल्लाखान ह्यांनी जाहीर केले. ईस्टर्न बंगाल रेल्वे इंजनांचे १५ बॉयलर मागवले.

* *

सप्टेंबर, १९३५ अखेर विजगापट्टम बंदराच्या सुधारणेचे योजनेवर ३३ कोटी रुपये खर्च झाला. हे बंदर हिंदुस्थानच्या पूर्व किनाऱ्यावर कोकोनाडाचे उत्तरेस १०५ मैलांवर व कलकत्त्याचे दक्षिणेस ५४५ मैलांवर आहे. बंदराचे आवारांत मोठी जहाजे येण्याजोगे ते खोल व रुंद करण्याच्या योजनेसाठी हिंदुस्थान सरकार पैसे पुरवित आहे.

* *

इराक हा देश ब्रिटिश नेतृत्वाखाली असून त्याचे क्षेत्रफळ सुमारे जपानएवढे आहे. तेथे सुमारे ४,५०० हिंदी लोक वास्तव्य करून आहेत. त्यांच्या मालमत्तेची किंमत ७० लक्ष रुपये भरेल.

* *

बंगाल नागपूर रेल्वे व सदर मराठा रेल्वे ह्या दोन्ही रेल्वेज सध्या खाजगी कंपन्यांच्या मालकीत आहेत त्या सरकारने विकत घेण्याचे ठरविल्यास कंपन्यांना एका वर्षाची नोटिस द्यावी लागेल, नाही तर १९४२ पर्यंत थांबले पाहिजे. खरेदीची किंमत सुमारे २३३ कोटी रुपये होईल व ही रकम इंग्लंडमध्ये पौंडांत आदा करावी लागेल. १९३७ साली स्टेट सेक्रेटरीला एवढे मोठे कर्ज उभारण्यासाठी नव्या घटनेप्रमाणे पार्लमेंटची अनुमति घ्यावी लागेल.

* *

हिंदुस्थानांतील सर्व मुख्य नव्या सुधारणांचे अमलासाठी येणार नाही. 'मागसलेले प्रदेश' गव्हर्नरांचे ताब्यांत रहाणार असून फेरडल किंवा प्रांतिक कायदेमंडळाचे कायदे त्यांस लागणार नाहीत. हे मुख्य हिंदी कायदेमंडळाच्या कक्षेत आणण्याची सरकारने व्यवस्था करावी, अशा अर्थाचा ठराव असेंब्लीत चर्चेस निघाला.

* *

पेट्रोल, केरोसीन व इतर सनिज तेलांचा व्यापार करणाऱ्या हिंदुस्थानांत ६६ कंपन्या आहेत, त्यापैकी २१ कंपन्या परदेशांत स्थापन झालेल्या आहेत.

परप्रांतांत वसति करणारांची वाढती संख्या

लोकांची प्रवृत्ति आपले गांव सोडून न देण्याची व शक्य तोंवर न हालतां काम मिळेल व पोट भरेल तर पहिले अशी असते. तथापि, परगांवी किंवा परप्रांतांत जाऊन तेथे स्थायिक होण्याची प्रवृत्ति हिंदुस्थानांत आतां वाढत आहे आणि नोकरीसाठी व उद्योगधंद्यासाठी लोकांची आंतरप्रांतीय ये-जा मोठ्या प्रमाणावर सुरू झाली आहे. आसपासच्या खेड्यांतून, विवाहकार्यानिमित्त इकडचीं माणसें तिकडे जातात; त्याचप्रमाणे, यात्रेसाठी, उद्योगधंद्यासाठी, तात्पुरत्या कामासाठी किंवा रोगराईपासून बचाव करण्यासाठी मनुष्य स्थलांतर करतो. शहरांत मजुरीसाठी आलेले 'बाले' शेतीच्या मोसमाचे वेळी परत कोंकणांत जातात, ह्याची माहिती सर्वांस आहेच. कामानिमित्त इतरत्र वास्तव्य करून आपल्या गांवीं मधून मधून परतणारे कामगार बरेच आढळतात. स्वतःच्या गांवीं राहून रोजच्या रोज शेजारच्या गांवांत अगर शहरांत कामास जाणारे कित्येक लोक आहेत. कल्याण, ठणे, इत्यादि ठिकाणी राहणारे हजारो लोक रोज मुंबईस जातात. त्याचप्रमाणे, पुण्यांतील लोक खडकीच्या कारखान्यांत जात असलेले दिसतात.

एका प्रांतांतून दुसऱ्या प्रांतांत जाणारे लोक बरेच दिवस तेथे काढण्याच्या इराद्यानें जातात, हे उघड आहे. त्या संबंधांतले आंकडे येथे दिले आहेत:—

एका प्रांतांतून दुसऱ्या प्रांतांत जाऊन स्थायिक होण्याची लोकांची प्रवृत्ति दर्शवणारे आंकडे

	१९३१ ची सानेसुमारी		१९२१ ची सानेसुमारी	
	परप्रांतांतून आलेले लोक	परप्रांतांत गेलेले लोक	परप्रांतांतून आलेले लोक	परप्रांतांत गेलेले लोक
आसाम	१३,१४,०४७	७३,०३६	१२,१६,६६१	७५,९०९
पंजाब	६,३५,०२५	७,०२,८१७	५,९१,८८५	५,३०,९४२
बंगाल	१७,२६,३७३	९,५४,४३४	१८,१७,७७५	६,८५,५८१
बिहार व ओरिसा	४,६६,५६३	१७,५८,१३०	३,८७,०६८	१९,५५,०३६
मध्यदेश	६,१७,५२१	२४,१९७	५,६२,५३०	१९,०५९
मध्यप्रांत व चन्हाड	६,४९,६४४	४,२२,०६१	६,०९,९२४	४,०६,६०१
मद्रास	२,४६,८९२	११,३५,२३१	१,९६,६०९	९,१४,७९२
मुंबई	११,८८,९०१	५,९२,१९४	१०,३९,६२२	५,६७,५९९
संयुक्त प्रांत	४,९४,३०८	१५,५७,४५१	४,२५,१५२	१३,९९,७९४

मुंबई इलाख्यांत आलेल्या परप्रांतीय लोकसंख्येसंबंधी आंकडे खाली दिले आहेत.

मुंबई इलाख्यांत आलेले परप्रांतस्थ लोक

कोणत्या प्रांतांतून आले ?	१९३१ ची सानेसुमारी	१९२१ ची सानेसुमारी
मद्रास	५८,७६२	४४,०३९
बंगाल	४२,४३७	३३,८३४
पंजाब	८९,४३७	३३,८३४
संयुक्तप्रांत	१,३५,२१७	१,१२,४६६
मध्यप्रांत	५५४,३७५	३०,७५६
हैद्राबाद	१,६१,६६७	२,०६,८४२

म्हणजे, मुंबई इलाख्यांत जन्मलेले परंतु हिंदुस्थानांत इतरत्र आढळलेले असे १९३१ साली फक्त ५ लक्ष ९२ हजार लोक होते. ह्या उलट परप्रांतांत जन्मून मुंबई इलाख्यांत आलेल्यांची संख्या ११ लक्ष ९० हजार भरली. प्रत्येक प्रांताचे नैसर्गिक, सामाजिक आणि आर्थिक वैशिष्ट्य आहे आणि त्यावरून तेथे लोकसंख्या गर्दीची किंवा तुरळक असणे अवलंबून रहाते. काहीं ठिकाणचे लोक स्थानिक उद्योगधंद्यांबाबत फारसे औत्सुक्य दाखवीत नाहीत आणि त्यासाठी बाहेरचीं माणसें आणावी लागतात असा, उदाहरणार्थ, आसाम व बंगाल प्रांतांतला अनुभव आहे. पठाण व पुरभय्ये ह्या प्रांतांत आढळतात आणि मारवाडी लोकांचा व्यापारधंदा कलकत्यांत मोठ्या प्रमाणावर चालतो ह्या गोष्टी विचार करण्यासारख्या आहेत.

(१) बिहार व ओरिसा, (२) संयुक्त प्रांत व (३) मद्रास हे प्रांत सर्वांत ज्यास्त लोकांस परप्रांतांत पाठवितात, ही गोष्ट ह्या तीन प्रांतांतील आर्थिक परिस्थितीची निदर्शक आहे. लोकसंख्येच्या मानाने प्रांतीची साधनें अपुरी पडून सालोसाल बेकारीत होणारी वाढ ही वरील आंकड्यांत प्रतिबिंबित झाली आहे. आपल्या इकडे घरगुती नोकरीत व गवळ्यांच्या धंद्यांत 'भय्ये' लोकांची गर्दी झाली आहे व मद्रासी लोकांनी मुंबईसारख्या शहरां कारकुनी नोकऱ्यांच्या क्षेत्रांत चांगलेच आक्रमण केले आहे, ह्याचा अनुभव सर्वांस आहेच. परप्रांतांतून येणाऱ्या लोकांस मुंबईत अजून वाव आहे, असे वरील आंकड्यांवरून सूचित होतें, परंतु हें खरे नाही. परप्रांतीय लोक घरेदारे सोडून आलेले असतात; त्यामुळे स्थानिक लोकांशी अनिष्ट स्पर्धा करून ते नोकऱ्या पटकवतात अशी तक्रार ऐकू येत आहे. मद्रासी लोकांनी परप्रांतांत आपले वस्तान वसाविण्यास सुरवात केली आहे, ही गोष्ट खरी आहे. बृहन्महाराष्ट्राच्या परिस्थितीची व भवितव्याची चर्चा होत असतां प्रस्तुत लेखांत दिलेली माहिती उपयुक्त व विचारप्रवर्तक होईल.

डॉन ऑफ इंडिया इन्शुरन्स कं. लि., पुणे

३१ डिसेंबर, १९३५ चे कामकाजाची प्रगति दर्शविणारे आंकडे

विमे—वैद्यकीय तपासणीनंतर	२,७८,५०० रु.
विमे—वैद्यकीय तपासणीखेरीज	३,६७,७०० रु.
पॉलिसींची संख्या	१,६००
विमा खाती शिल्लक (लाइफ अॅशुरन्स फंड)	४७,००० रु.
व्याजी लावून गुंतविलेल्या रकमा	८०,००० रु.
'कंट्रोल ऑफ करन्सी' जवळ ठेवलेले सरकारी रोखे	२७,००० रु.

बोनस

(३१ मार्च रोजी जाहीर केलेले पहिले चतुर्वर्षिक बोनस)
 हयातीनंतरचे विमे दर हजारी ६० रु.
 हयातीमधील मुदतीचे विमे ,, ४८ रु.

क्लेमसचे पैसे दिले

वैद्यकीय तपासणी शाखा	४,००० रु.
विवा—तपासणी शाखा	१,४०० रु.

फळें व त्यांचे पदार्थ टिकविण्याकरिता मुंबईमध्ये 'कॅनरी' काढण्याची योजना

लेखकः—एस. एस. भट, एम. ए. ए. शेतकी कॉलेज पुणे.
भाषांतरकारः—के. जी. कोल्हटकर, बी. ए. ए.

(मागील अंकावरून चालू)

(५) वरील अडचणींवर जरूर असलेली उपाययोजनाः—

वर सांगितलेल्या अनेक अडचणी केवळ सरकारच्या मदतीने व प्रोत्साहनाने दूर होण्यासारख्या असून धंद्याची प्रगतीहि पण त्वावरच अवलंबून आहे. सरकारने कांहीं अडचणींवर काय योजना करावी हे खाली दिले आहे.

(१) या देशांत होणाऱ्या फळें व भाज्या कॅनिंग करून दीर्घकाल साठवून ठेवण्याच्या पद्धतीचा पूर्व शोध लावण्यासाठी संशोधन संस्था स्थापन करणे.

(२) शुद्ध, स्वच्छ व निर्भेळ माल मिळण्याबाबत कायदे करून त्यांची धंदेवाले व कारखानदार यांवर अंमलबजावणी करणे. अशा कायद्याचा उत्तम तोच परिणाम होऊन कारखानदार उत्तम तऱ्हेचाच माल नेहमी काढतील.

(३) साजगी रीतीने धंदे करणारांना प्रोत्साहन व मदत देऊन त्यांना उर्जितावस्थेस आणणे.

(४) परदेशांतून येणाऱ्या मालावर जबर जकात बसवून स्वदेशी मालाला संरक्षण देणे.

(५) बरण्या, ढबे (कॅन्स), उत्तम फळें व भाज्या बगैरे या धंद्यास जरूर असणाऱ्या कच्च्या पदार्थांच्या वाढीस उत्तेजन देणे.

वर सांगितलेल्या गोष्टी जरी अत्यंत महत्त्वाच्या असल्या तरी हिंदुस्थानांत हल्लीच्या परिस्थितीत त्या अमलांत येणे एकंदरीने शक्यता कठिणच आहे.

(६) दुसरी एक उपाययोजनाः—हा धंदा पुढे येण्यास दुसरा एक उपाय म्हणजे गिन्हाइकांस स्वदेशी मालाबद्दल गोडी उत्पन्न करून देणे व त्याचबरोबर आपला माल उत्तम प्रकारचा, टिकाऊ, स्वस्त व सर्वबाजूंनी परदेशी मालाच्या तोडीचा असतो बाबद्दल त्यांची सात्री करून देणे, हा होय. जाहिरातद्वारां व अशाच अनेक प्रकारांनी उत्तम माल केव्हांच लोकप्रिय होतो. आतां ज्या ठिकाणी फळें व भाज्या यांचा निर्यात भरपूर पुरवठा आहे व जेथे ज्या ठिकाणी ढब्यांतून सांठविलेला बाजारी माल वापरण्याबद्दल धार्मिक निर्बंध आहेत तेथे हा धंदा एकदम वाढीस लागणार नाही; तरी कांहीं कालानंतर एका विवक्षित मर्यादेपर्यंत त्याची वाढ होण्यास कांहींच हरकत नाही.

(७) महाराष्ट्र चेंबर ऑफ कॉमर्सः—महाराष्ट्र चेंबर ऑफ कॉमर्स या भांडवलवाल्या संस्थेने या धंद्याच्या शक्यतेकडे नुकतेच लक्ष घालण्यास सुरवात केली आहे. त्यांनी मनावर घेतल्यास त्यांच्या व्यापारी कौशल्याने व अनुभवाने हा धंदा उर्जितावस्थेस आल्याविना रहाणार नाही; अर्थात् त्यांनी सुद्धा पूर्ण दक्षता व सावधगिरी बाळगूनच सुरवात केली पाहिजे.

(८) वरील संस्थेस मार्गदर्शक सूचनाः—खाली दिलेले कांहीं मुद्दे वर सांगितलेल्या संस्थेस मार्गदर्शक होतील असा भरंवसा आहे.

(१) प्रथम अर्ध-व्यापारी तत्वावर एक 'कॅनरी' उघडावी; शास्त्रीय शोध बगैरे मागाहून करण्यास हरकत नाही.

(२) चांगले भरभक्कम भांडवल दरहंगामी उत्तम प्रकारची फळे विकत घेऊन ती सांठवून ठेवण्यांत गुंतविले पाहिजे व त्याचबरोबर माल खपविण्यासाठी जाहिरातद्वारा खूप प्रसिद्धि केली पाहिजे.

(३) ज्यांना या धंद्याची गोडी आहे असे तज्ज्ञ लोक कामावर ठेवले पाहिजेत. मुख्यतः व्यापारी धोरण ठेवून थोडेसे शास्त्रीय संशोधनहि चालू ठेवावे.

(४) प्रथम थोडेसेच पण महत्त्वाचे पदार्थ तयार करण्याकडे लक्ष द्यावे व नंतर सवडीनुसार अनेक तऱ्हेचे पदार्थ करण्यास सुरवात करावी.

(५) सुरवातीस सध्या बाजारांत मिळणारे उत्तम प्रकारचे ढबे (कॅन्स) थोडेसे महाम असले तरी उपयोगांत आणवे व नंतर स्वतःच्याच कारखान्यांत असल्या वस्तू करावयास लागवे.

वर सांगितलेल्या सूचना अमलांत आणल्यास धंदा किफायतशीर होईल हे सांगण्याची आवश्यकता नाही. या अशा धंद्याला आजपर्यंत भासणारी महत्त्वाची उणीव म्हणजे पदार्थ सर्वांगसुंदर, आकर्षक व टिकाऊ बनविण्यास लागणाऱ्या सामानाचा अभाव ही होय. ही उणीव या धंद्याच्या उत्कर्षाच्या मार्गातील मोठीच धोड आहे. सुधारलेली व योग्य प्रकारची यंत्रसामुग्री मिळाल्यास माल उत्तम निघतो एवढेच नव्हे तर अशावर काम आपोआपच शतपटीने चांगले निघते. यापुढे तरी या धंद्यातील संशोधन व माल तयार करणे ही दोन्हीहि बरोबरच झाली पाहिजेत. कारखान्यांत काम करणाऱ्या लोकांना त्या कामाबद्दल जर आवड असेल तरच त्यांच्या बुद्धिमत्तेचा व कौशल्याचा उपयोग होईल. पुष्कळ प्रकारचा पण अपूर्ण किंवा भिकार माल तयार करण्यापेक्षा कांहीं थोडक्याच गोष्टीकडे विशेष लक्ष देऊन त्या सर्वांगसुंदर व मनपसंत बनविणे यांतच या धंद्याच्या उत्कर्षाचे सार आहे. असा तयार झालेला माल किफायतशीर रीतीने विकतां आलाच पाहिजे. आतां स्वानुभवावर पुष्कळ गोष्टीत फेरबदल करणे हे अवलंबून राहिले.

(९) धंद्याच्या वाढीची शक्यताः—

आतांपर्यंत सांगितलेले मुद्दे लक्षांत घेऊन जर कारखान्याची मांडणी केली तर त्याची वाढ झपाट्याने होईल व खाली दिलेल्या गोष्टी त्याच्या प्रगतीस सहायकारक होतील.

(१) या इलाख्यांत निगनिराळ्या प्रकारच्या उत्तमोत्तम फळांची पैदास.

(२) कांहीं विवक्षित फळांचा भरपूर साठा व त्या प्रत्येकास असणारी निरानिराळी चव.

(३) संधटना करून बागांची लागवड झाल्यावर कच्चा माल भरपूर मिळण्याची शक्यता.

(४) स्वस्त व मेहनती मजूर येथे पुष्कळ मिळू शकतात.

(५) ढब्यांतून जतन केलेल्या फळांना या इलाख्यांत असलेली भरपूर मागणी. सुमारे ५३ लक्ष रुपये किंमतीची कॅनिंग केलेली फळे परदेशांतून येथे येतात. ती आयात बंद केली असता देशी मालास भाव येऊन त्यांच्या धंद्याची चांगलीच वाढ होईल.

दि मुकुंद इन्डुअरन्स कां. लि० पुणे

वरील विमा कंपनीची जाहिरात ह्या अंकांत दुसरीकडे प्रसिद्ध करण्यांत आली आहे, तिच्याकडे आम्ही वाचकांचे लक्ष वेधतो. विमा कंपन्यांच्या कार्यास जरी आतां अमर्याद वाव नसला, तरी काटकसरीने काम करणाऱ्या व लोकांच्या गरजा ओळखून त्या भागविणाऱ्या कंपन्या यशस्वी होण्यास जागा आहे हे आम्ही मागेच सांगितलेले आहे. तरी मुकुंद इन्डुअरन्स कंपनीचा, व्यापार व उद्योगधंदे ह्यांत पैसे गुंतविणाऱ्यांनी वरील दृष्टीने विचार करून ह्या संघीचा फायदा घ्यावा.

ध्येय आणि तयारी ह्यांचा "अमेळ"

प्रो. काळे ह्यांचे सांगलीच्या कॉलेजांत व्याख्यान सांगली येथील वुडलिंगडन कॉलेजच्या इतिहास-अर्थशास्त्र मंडळाच्या वार्षिक सभेचे प्रसंगी प्रो. काळे ह्यांनी अध्यक्षीय भाषण केले, त्यांत देशातील बदलती परिस्थिति व सामाजिक जीवन ह्यांमध्ये उत्पन्न झालेला "अमेळ" हा सध्याच्या बेकारीसारख्या आर्थिक आपत्तीस कारणीभूत झाला असून, तो दूर करून हिंशी राष्ट्राने सदरहु वाबतीत योग्य समन्वय केला पाहिजे, ह्या सिद्धांताचे विशेषकरून विवेचन केले. सामान्य माणसांत ऐतिहासिक व मार्मिक बुद्धि जागृत झालेली नसते. ह्या कारणाने भूत, वर्तमान व भविष्य ह्यांच्या परस्परसंबंधांचे त्यास आकलन होत नाही आणि तो मनाने भूतकालांत विलीन होऊन रहातो. कित्येक विचारशील लोक नवीन ध्येयाच्या आकाशांत भरान्या मारतात आणि त्यांचा भूत व वर्तमान यांचा आधार तुटून ते अशक्यतेच्या क्षेत्रांत तरंगत रहातात. सांगली-मिरजेच्या समाजांत गेल्या पिढीत केवढे महत्त्वाचे सामाजिक व आर्थिक फेरबदल झाले आहेत, ह्याचा विचार करणारांस आपले जीवन सुसकर होण्यास सद्यःस्थितीत वहावत न जातां त्यास उचित अशी मुरड श्रमपूर्वक घातली पाहिजे ह्याचें महत्त्व पटेल.

आमची शिक्षणपद्धति आणि समाज-जीवन ह्यांमध्ये मेळ नाही, अशी टीका वारंवार ऐकू येते; आणि ह्या पद्धतीत सुधारणा होणे इष्ट असल्याविषयी सर्वत्र एक मत आहे. आमच्या गरजा वाढल्या व बदलल्या, आमच्या आचार-विचारांत फरक पडला, आमची रहाणी पूर्वी सारखी राहिली नाही. परंतु नवी रहाणी पचवण्यास व टिकवण्यास आवश्यक असलेली साधने तरुण पिढीस हस्तगत करतां येतील अशी तजवीज मात्र आमच्या हातून झालेली नाही. केवळ अभ्यासक्रम बदलण्याने इष्ट फलप्राप्ती व्हावयाची नाही. इतर देशांत सध्याच्या मंदीच्या काळांतहि, नुसत्या शिक्षणांतच नव्हे तर उद्योगधंदे, व्यापार, सरकारी धोरण इत्यादि अनेक बाबतींमध्येहि जरूर ते फेरफार वेळीच घडवून आणून बेकारी, दारिद्र्य, कर्जबाजारीपणा, हलाखीची स्थिति, उतरते रहाणीचे मान इत्यादि अनिष्ट घडामोडींवर उपाययोजना केली जाते. आमच्या देशांत ह्या संबंधांत अज्ञान, अनास्था व आळस ह्यांचे पूर्ण साम्राज्य असल्याचें दिसून येते. ह्या परिस्थितीचा काळजीपूर्वक विचार करून सामाजिक जीवनाची घडी नीट बसवण्यास लागणारी साधने हस्तगत करण्याची तयारी तरुण पिढीच्या हातूनच आतां व्हावयास पाहिजे. आपल्या वैयक्तिक, कौटुंबिक व राष्ट्रीय गरजा एका प्रकारच्या आणि आपली शिक्षणपद्धति आणि आपले बौद्धिक जीवन व व्यावहारिक वर्तन दुसऱ्या प्रकारचे, असा "अमेळ" आज चोर्होकडे आमच्या देशांत आहे. तो नाहीसा करण्याचा यत्न प्रत्येक विद्यार्थ्याने आपल्या पुरता केला पाहिजे. राज्यकर्ते व युनिव्हर्सिटी ह्या कार्मीं हालचाल करतात, अशी अपेक्षा करून वाट पाहण्यांत कांहीं हशील नाही, आपणांस इष्ट असलेला बनाव आणि प्रत्यक्ष वस्तुस्थिति ह्यांच्यामध्ये मोठी खिंड पडली आहे, तिचे कारण अनास्था व बेफिकीरपणा ह्यांनी आम्ही ग्रासून जाऊन स्वस्थ बसलो, हेच आहे. तेव्हां, आजपर्यंत आपणांस भोवलेला आळस झाडून टाकून प्रत्येकाने स्वतःच्या व राष्ट्राच्या प्रगतीस आपापल्या बुद्धीप्रमाणे व सामर्थ्यानुसार हातभार लावण्याचा निश्चय करणे इष्ट असून त्या कार्मीं स्वतःची कंबर बांधली पाहिजे. तरुण पिढीत अशी तयारी होईल तरच आपल्या समाजाचा उत्कर्ष होण्याची आशा आहे.

शिक्षण व धंदे ह्यांचे महत्त्व

रावसाहेब गायकवाड ह्यांचे भाषण कुडाळ (जि. सातारा) येथे, सातारा जिल्हा क्षत्रिय माळी समाजाचे तिसरे अधिवेशन ता. २ फेब्रुवारी रोजी रावसाहेब बळवंतराव रखमाजी गायकवाड ह्यांच्या अध्यक्षतेखाली भरले होते. त्यावेळीं रावसाहेबांनी केलेल्या भाषणांतील महत्त्वाचा भाग येथे दिला आहे:—

जिल्हा परिषदांचे खेडेगांवांतील लोकांस महत्त्व "परिषदेची सरी गरज सुशिक्षितांना अगर शहरवासीयांना नसते. जर स्वरोस्वर तिची गरज कोणास भासत असेल तर ती खेडेगांवांत रहाणाऱ्या अज्ञान बांधवांना असते. कारण त्यांना शिक्षणाच्या अभावीं जगांत काय चालले आहे हे कळत नाही. पूर्वापार चालत आलेल्या रूढीमुळे आपण कशा रीतीने रसतळास चाललो आहोत याची जाणीव त्यांस नसते. भाऊबंदकीच्या विनाकारण वादांमुळे आपण आपलेच कसे नुकसान करून, लोकांचा फायदा कसा करतो याची समज नसते. दारू आदिकरून व्यसनाना बळी पडून आपले व आपल्या कुटुंबांतील मुलाबाळांचे कसे हाल करतो याची कल्पना नसते. भोळ्या समजुतीने वहात जाऊन निष्कारण खर्च कित्येक प्रसंगी करण्यामुळे काय काय तोटे होतात याचा अंदाज त्याला नसतो. आपली ऐपत नसताना आपल्या लहान-लहान मुलाबाळांचीं लभे, आपली घरेदारें, शेते वगैरे सावकाराच्या पदरीं गहाण टाकून करण्यापासून आपली काय परिस्थिति होते याचे चित्र त्याला रेखाटतां येत नाही, वगैरे गोष्टींपासून होणाऱ्या तोट्यांची जाणीव जिल्हा परिषदांकरवी खेड्यांतील अज्ञानांना करतां येते व अशा तऱ्हेची कामगिरी करण्यास त्या चांगल्या उपयोगी पडतात."

नंतर साक्षरतेचे व शिक्षणाचे महत्त्व वर्णन करून ते म्हणाले:— "आपल्या सामुदायिक शेतीच्या धंद्याचा व त्याला अनुरूप अशा जोडधंद्याचाहि उहापोह करून योग्य तो मार्ग चोखाळला पाहिजे. त्याचप्रमाणे कुटुंबांतील सर्वच माणसांनी एकाच धंद्यावर अवलंबून न रहातां प्रत्येकाने आपापल्या आवडीनुसार धंद्याची निवड केली पाहिजे व त्यांत पारंगता मिळवली पाहिजे. कोणताहि धंदा करण्यास मनास लाज वाटतां कामा नये."

INSURE WITH—

The SUN SHINE INSURANCE Ltd.

LAHORE

BECAUSE OF

Its Most Modern, Unique & Beneficial Schemes

For Prospectus Please write to:—

Special Officer,
POONA BRANCH

S. B. JOSHI & Co.

ENGINEERS & CONTRACTORS

41 A, Bruce Street
Bombay

716, Sadashiv Peth
Poona City

विजेच्या ग्राहकांवरील जबाबदारी

हायकोर्टातील एक महत्त्वाचा निवाडा

कित्येक शहरांतून आतां विजेचे दिवे झाले आहेत. घरांत वीज घेतल्यामुळे आपणांवर कांहीं विशिष्ट जबाबदारी येते, ह्याची बहुतेक घरमालकांस जाणीवहि नसते. ह्या दृष्टीने, मुंबई हायकोर्टाने नुकताच दिलेला एक निवाडा अत्यंत महत्त्वाचा असून त्यासंबंधीची हकीकत येथे देत आहो.

मि. नाझरअली ह्यांच्या मुलांने घराचा माळा दुरुस्त करण्यासाठी 'एँका गव्ह्यास बोलावून त्याच्या हाताखाली एक विगारी दिला. काम करतांना, विगाऱ्याचे हातून चुकून विजेच्या तारेवरील वेधन कापले गेले व विजेच्या धक्क्याने तो मरण पावला. पाण्याच्या नळाला जोडून दिलेली तार (अर्थ वायर) तुटल्यामुळे, विजेचा प्रवाह जमिनीत जाण्याऐवजी विगाऱ्याचे शरीरांतून तो गेला व त्यामुळे त्यावर मृत्यूचा प्रसंग ओढवला. ही तार गंजून गेलेली होती.

मुंबईच्या मुख्य प्रेसिडेन्सी मॅजिस्ट्रेटपुढे हा खटला चालला. इंडियन इलेक्ट्रिसिटी अॅक्टान्वये केलेल्या नियमाप्रमाणे, विजेच्या तारेवर ज्याची मालकी असेल त्याने ती दुरुस्त राखली पाहिजे, असे सरकारतर्फे सांगण्यांत आले. मि. नाझरअली ह्यांचे म्हणणे असे की, ते विजेचे केवळ ग्राहक होते; नियमांतील व्याख्येप्रमाणे ते तारेचे मालक होत नव्हते. कोर्टाने प्रतिवादीचे म्हणणे मान्य करून त्यास सोडून दिले. सरकारने हायकोर्टाकडे अपील केले, परंतु त्याचा उपयोग झाला नाही. गंजलेली 'अर्थ वायर' जरी घरमालकाच्या मालकीची होती असे समजले, तरी ग्राहकांस विजेसंबंधी माहिती असणे कठिण असल्याने नियमाप्रमाणे विजेच्या तारा त्यांच्या हातून दुरुस्त रहाण्याची अपेक्षा करणे व्यर्थ आहे. नियम मोडल्याबद्दल शिक्षा करणे म्हणजे विजेच्या ग्राहकांवर भलतीच जबाबदारी टाकणे होय. ४१ वा नियम मोडला गेला असला, तरी त्याबद्दल शिक्षा सांगितलेली नाही, सबब हायकोर्टाने अपील नामंजूर केले.

अखिल भारतीय ग्रामोद्योग संघ

वरील प्रदर्शनासंबंधी माहिती 'अर्था' च्या गेल्या अंकांत दिलेलीच आहे. ह्या प्रदर्शनाचे तीन भाग पाडण्यांत आले आहेत:—(१) प्रदर्शनीय विभाग. ह्या भागांत वेगवेगळ्या प्रांतांत बनविलेल्या हस्त-वस्तू ठेवण्यांत येतील. (२) आकडेवार माहिती पुरविणारा विभाग. ह्यामध्ये वस्तु तयार करण्याची पद्धत, मजुरी, कच्चा माल, बाजारपेठ, परदेशी मालाची स्पर्धा, उद्योगधंद्यांतील साधने इत्यादीसंबंधीच्या माहितीचा समावेश होईल. (३) प्रात्यक्षिक विभाग. प्रत्येक प्रांतांतील मुख्य व महत्त्वाच्या हस्तकौशल्याच्या प्रात्यक्षिकांचे प्रदर्शन. वरील तीन विभागांखेरीज, प्रदर्शनांत ग्रामोद्योगाचा बाजार म्हणून निराळें दालन उघडण्यांत येईल. त्यांत फक्त ग्रामोद्योगाचे व्यापार्यांसच भाग घेतां येईल. वरील प्रदर्शनासंबंधांतील पत्रव्यवहार श्री. वैकुंठ ल. मेहेता, सभासद, व्यवस्थापक मंडळ अ. भा. ग्रामोद्योग संघ, मुंबई, ह्यांजवरोबर करावा.

निवडक बाजारभाव

सरकारी कर्जरोखे

बँक रेट (२८ नोव्हेंबर १९३५ पासून)	३%
५% (१९४०-४३)	१११-१०
५% करमाफ लोन (१९४५-५५) ...	११९-९
५% (१९३९-४४) लोन	१०९-६
४३% लांब मुदत (१९५५-६०) ...	११९-०
४% १९६०-७०	११२-४
३३% बिनमुदत	९७-६३
३३% १९४७-५०	१०७-२
४% १९४३	१०९-१२

निमसरकारी रोखे

४% पोर्ट ट्रस्ट (बिगर गॅरंटी व लांब मुदत)	१०७-८
४% पोर्ट ट्रस्ट (गॅरंटी व तीन महिन्यांच्या नोटिशीने परत फेड)	१०६-८
४% मुंबई म्युनिसिपल (लांब मुदत) ...	१०७-०
४% मुंबई सिटी इंप्रूव्हमेंट ट्रस्ट बॉण्ड (७० वर्षे मुदत)	१०७-०
४% म्हैसूर कज (१९५३-६३) ...	११०-०
५% म्हैसूर (१९५५)	१२२-०

मंडळ्यांचे भाग

बँका

बँक ऑफ इंडिया (भाग १०० चा, पैकी ५० रु. भरले व १०% डिव्हिडंड)	१३०-८
बँक ऑफ बडोदा (१०० पैकी ५० रु. भरले व १०% डिव्हिडंड)	१०४-८
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५० पैकी २५ रु. भरले व ६% डिव्हि.)	३४-१२
इंपीरिअल बँक (५०० रु., १२% डिव्हि.)	१५५०-०
रिझर्व्ह बँक (१०० रु.)	१३०-१२

रेल्वेज

दौंड-बारामती (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ५%)	९८-०
पाचोरा-जामनेर (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ६%)	९४-०
अहमदाबाद-प्रांतज (५०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९.३%)	८८०-०

वीज

बॉम्बे ट्रॅन्वे (ऑर्डि. भाग ५० रु. डिव्हि. १३%)	१५०-१५
कराची (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९%)	२४१-४
पुणे इलेक्ट्रिक (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९%)	२२३-१२
टाटा पॉवर (१,००० रु. ऑर्डि, डिव्हि. ५.३%)	१५३२-८
टाटा पॉवर (१,००० रु. प्रेफरन्स, डिव्हि. ७.३%)	१५२०-०

इतर

टाटा आयर्न (१५० रु. प. प्रेफरन्स डिव्हि. ६%)	१९२-८
टाटा आयर्न (१०० रु. ड. प्रेफरन्स, २२ रु. ८ आ.)	१६६-८
टाटा आयर्न (७५ रु. ऑर्डि.)	१४३-०
टाटा आयर्न (३० रु. डिफर्ड)	५२७-८

बंगाल
कोल सप्लाइंग फर्म
 उत्तम दगडी कोळसा (बंगाल, सी. पी.)
 आणि
 कोक ह्यांचे व्यापारी
 व
 म्युनिसिपल, लोकलबोर्ड,
 पी. डब्ल्यु. डी. (सरकारी) कॉन्ट्रॅक्टर्स
 ५११ बुधवार पेठ, पुणे शहर २.
 तारेचा पत्ता:-व्यंकटेश. फोन नं. ४७९

K. K. & Co.
 Photographic Dealers
 POONA.

एन. ए. अँड फ्रेन्ड्स
 स्टेशनर्स, जनरल मर्चन्ट्स, अँड कमिशन एजन्ट्स.
 आप्पा बळवंत चौक, पुणे २.

दि मुकुंद इन्शुरन्स कंपनी लिमिटेड, पुणे शहर.

[अधिकृत भांडवल १००,००० रुपये]

प्रत्येक शेअर किं. रु. १० फक्त प्रत्येक शेअर किं. रु. १० फक्त
गरीबांपासून श्रीमंतांपर्यंत प्रत्येकाची विमा कंपनी !

शेअरविक्री जोरांत सुरू झाली.

शेअर्स खपविणारे एजंट्स मर्यादित.

त्वरित अर्ज करा.

मॅनेजिंग एजंट्स—विष्णु मुकुंद आणि कं., पो. बॉ. नं. ४३.

२५६ सदाशिव, पेरुगेटाजवळ, पुणे शहर.

FOR
 SAFETY, ECONOMY
 AND
 DURABILITY
 Consult

V. G. & Sons

ELECTRICAL and RADIO ENGINEERS
 AND
 LICENSED ELECTRICAL CONTRACTORS
 Laxmi Road, Ganapati Chowk, POONA.

डॉन ऑफ इंडिया विमा कं. लि., पुणे

मध्यम वर्गातील
 गृहेच्छ लोकांस

अत्यंत उपयोगी, फायदेशीर
 व
 सहज सुलभसाध्य

भाडेकरी-घरमालक-गृहयोजना

माहितीपत्रक मागवा व विमदार वहा.

जनरल मॅनेजर

“ दुसरें मूल्यमापन जाहीर झालें ”

स्थापनेपासूनच भागीदारांना ६ टक्के फायदा व विमेत्रांस वाढता नफा वांटून
 जुन्या व स्थिर झालेल्या कंपन्यांस कठीण असें अपूर्व यश संपादन केलेली

पहिलीच महाराष्ट्रीय विमा कंपनी:-

कॉमनवेलथ विमा कंपनी, लि. पुणे.

अध्यक्ष-श्री. न. चिं. केळकर, संचालक केसरी

हयातीतील विम्यास) दुसऱ्या मूल्यमापनांत वांटलेला } हयातीनंतर विम्यास

३७॥ रु. } दर हजारी त्रैवार्षिक नफा } ४५ रु.

जास्त माहितीकरितां भेटा अगर समक्ष लिहा.

मॅनेजिंग एजन्ट्स.

स्वदेशी

कापड म्हणजे काय !

(१) स्वदेशी व्यवस्था (२) स्वदेशी
 सूत (३) स्वदेशी मजुरी.

या तीन गोष्टी लक्षांत ठेवल्याने
 स्वदेशीबद्दल तुमची फसवणूक होणार
 नाही.

हातरुमालापासून सर्व प्रकारचे
 रेशमी, सुती व गरम कापड व टांचणी-
 पासून सर्व प्रकारची स्टेशनरी वगैरे.

स्वदेशी माल मिळण्याचे
 खात्रीचा पुण्यातील एकच टिकाण

स्वदेशी भांडार

लक्ष्मीरोड, पुणे २.

मुंबई इलाख्यातील सहकारी चळवळीच्या केंद्रस्थानी
असलेली

शेतकऱ्यांची रिझर्व बँक

म्हणजेच

बॉम्बे प्रॉविन्शियल कोऑपरेटिव्ह
बँक, लिमिटेड.

(सहकारी कायद्यान्वये नोंदलेली)

स्थापना १९११.

मुख्य कचेरी—अपोलो रस्ता, काँट मुंबई.

शाखा

१ बारामती (जि. पुणे)	१५ अकलूज (जि. सोलापूर)
२ सातारा („ सातारा)	१६ विरमगांव („ अहमदाबाद)
३ इस्लामपूर („ „)	१७ धुळे („ प. सानदेश)
४ कन्हाड („ „)	१८ दोंडाईचे („ „)
५ तासगांव („ „)	१९ शिरपूर („ „)
६ किलोस्करवाडी („ „)	२० शहादे („ „)
७ शिगळे („ „)	२१ नंदुरवार („ „)
८ कोरेगांव („ „)	२२ साक्री („ „)
९ अहमदनगर („ अहमदनगर)	२३ शिंदेसेडे („ „)
१० शेवगांव („ „)	२४ मालेगांव („ नाशिक)
११ कोपरगांव („ „)	२५ सटाणा („ „)
१२ भिवंडी („ ठाणे)	२६ कळवण („ „)
१३ पालघर („ „)	२७ दोहद („ पंचमहाल)
१४ कल्याण („ „)	२८ कालील („ „)

खेळते भांडवल रु. २००००००० चे वर

या बँकेत मुदतीच्या, चालू व सेविंग बँक ठेवी
स्वीकारल्या जातात

आणि

फक्त नोंदलेल्या सहकारी पतपेढ्यांनाच कर्जे
दिलीं जातात.

शिवाय

इलाख्यातील बहुतेक सर्व प्रमुख ठिकाणी हुंडीचा
व्यवहार केला जातो.

या बँकेत येणारा पैसा, शेतकरी व इतर अल्प उत्प-
न्नाचे लोक, यांच्या प्रत्यक्षपणे उपयोगी पडतो.

पूर्ण माहितीकरिता हेड ऑफिस अगर शाखा-
कचेऱ्यांस लिहा.

व्ही. एल. मेहता.

CONFIDENCE

is a worth-while asset in business building.
The success that has attained Hindusthan's
efforts to serve the public has its origin in
public confidence, its

YEARS OF

Efficient Management, Fair Dealings,
Prompt Settlement of Claims, Liberal
Terms, Enterprize, Judicious Reserves,
Sound Investments, Huge Assets and
Useful Service

HAS CREATED

PUBLIC CONFIDENCE

The following figures will convince you :

NEW BUSINESS

This year 1934-35

Exceeds

2 CRORES & 50 LAKHS

BONUS

PER THOUSAND PER YEAR

On Endowment Rs. 23 On Whole Life Rs. 20

HINDUSTHAN

Co-operative Insurance Society, Ltd.

(ESTD. 1907)

Branches : Bombay, Madras, Delhi, Patna, Lahore,
Lucknow, Dacca,

Officers : throughout India & the East.

S. C. MAJUMDAR, | N. SARKAR
MANAGER : Bombay Branch. | General Manager.

POONA OFFICE — 180, Budhwar Peth.

ह्यूम फाईप वाफरा

पूर्ण स्वदेशी व टिकाऊ

— ३ इंच ते ७२ इंच व्यासाचे पाईप व
अर्धगोल पाईप मिळतात.

टाक्या, खांब, सेप्टिक टाक्या वगैरे

कांकीटच्या वस्तु

आम्हीं केलेल्या फारच टिकाऊ असतात.

— सर्व प्रांतांत कारखाने आहेत —

इंडियन ह्यूम पाईप कंपनी, लिमिटेड
बलार्ड इस्टेट, मुंबई.

‘अर्थ’ ग्रन्थमाला

१ बँका आणि त्यांचे व्यवहार

२ हिंदुस्थानची रिझर्व बँक

३ व्यापारी उलाढाली